

Posudek na rigorózní práci kolegy Mgr. Jana Nováka „Péče o duši a problém výchovy“

Máme před sebou práci, v níž jde přesně o ten druh myšlené věčnosti, která je naprosto typická a odpovídající studiu na pedagogické fakultě. Jedná se o ten druh tázání, jenž je zcela nezbytný v duchovní otevřenosti na univerzitě Karlově, na fakultě, kde se připravují učitelé. Je třeba přiznat, že jsme poměrně dlouho čekali na tento typ tázání v rovině doktorských a rigorózních prací.

Jednu takovou máme teď před sebou a jsme velmi potěšeni. Autor má za sebou dlouhé hledání, v němž „vytápával“ velmi poctivě pravé jádro „výchovy“. Uvědomuje si, že nejde o cíl pragmatického využití „vědomostí, dovedností, návyků a postojů spolu s kompetencemi“ k tomu, aby Evropa uspěla v konkurenčním boji různých trhů. Výchova je něco podstatně hlubšího, co afikuje celého člověka, co podstatným způsobem proměňuje celého člověka. Autor proto vychází z těch nejobtížnějších filosofů vůbec: Platón, Heidegger, Fink, Husserl, Patočka a další.

Nejen, že pochopil filosofie těchto „nesrozumitelných“ filosofů, ale dokázal jejich myšlenky naprosto přirozeně vimplantovat do svého vlastního problémového založení, takže předložená rigorózní práce nečiní dojem, tolik poplatný tomuto druhu textů, totiž že jde o adici antropologie, sociologie, pedagogiky a filosofie, někdy se přidruží i politologie. Autor vytvořil dílo, jež je prolno jedinou jednoduchou intencí: pochopit „výchovu „z jejich bytostných ontologických, gnozeologických i ontických předpokladů. Velmi pozorně a s citem se hrouží do horizontu tázání Platóna, Heideggera, Husserla, Finka, Patočky i některých dalších současných filosofů. Jeho přístup je velmi nenásilný, klidný, obsahuje filosofický nadhled, což bývá jen málokdy v podobných pracích.

Uvědomuje si velmi pregnančně, že strukturalistické hledisko je nedokonalé v pouhém stanovení cílů a funkcí výchovného procesu. Pochopil, že konstrukce je v podstatě aktivita prosazující již předem vytvořené představy, které neotvírají bytostné prameny životního pohybu u vychovávaného, že naopak mnohdy tyto prameny tvořivosti – původní tvořivosti – zcela úspěšně likvidují. Stejně tak „reflexe“, psychologický pojem“, je velmi často jen podsunutou jistotou, vedoucí jen k podsunuté a předem rozhodnuté výchovné situaci, a proto se stává jen překážkou na cestě k otevřené duši. Tyto autorovy vhledy jsou cenné více, než by se na první pohled zdálo. Kolem sebe vidíme nejčastěji snahu „vyrábět“ postoje; zajišťovat v reakcích vychovávaných jen ty kompetence, které potřebuje tzv. moderní – současná společnost.

Kolega Novák pochopil, že se tímto způsobem tak trochu vnucují „potřeby“ daným jedincům, místo abychom žáky probouzeli k jejich vlastním autentickým potřebám. Ve svých pedagogických a filosofických tázáních se opravdu dostal do hloubek, v nichž se neocitají všichni, kdo píšou rigorózní práci na podobné téma. Za to je třeba autora pochválit. Co v práci trochu postrádám, je ohled na starost o duši v její funkci zakladatelky spirituální Evropy,

vedle křesťanské niternosti a nesporného vlivu osvícenství. Tento smysl duchovní Evropy, založený na řeckém dědictví „epimeleí“, je dnes nedostatečně pochopen, a proto je zcela opomíjen. Řecká vzdělanost, mající spekulativní charakter je odmítána a je nahrazována zcela výlučně projekty strukturalistickými s novokantovskými znaky. To se ovšem vymstí v tom, že „vychovaní“ tohoto typu tendují jen k technickým předpokladům vzdělání a výchovy. Proto je nutné se zasadit o intenci řecké spekulativní filosofie a jemně ji vkládat do výchovného procesu. Autor i všímá výkonového charakteru našeho společného života, uvědomuje si postmoderní situaci, v níž se rozpadá společný sdílený svět na mnoho singularit bez vzájemného propojení. Proto je koncept otevřené duše tolik významný a aktuální. S tím souvisí i potřeba celku, jež je inherentní filosofii Jana Patočky. Patočka patří k obtížným filosofům, pro které filosofie výchovy byla identická s filosofií vůbec, pokračoval tak v Sókratově tradici. Byly to právě tyto myšlenky, které vytvořily duchovní Evropu. Proto je nutné uvažovat o výchově spolu s otázkami spojenými s heideggerovskou naladěností, s patočkovskou otevřeností, s husserlovským návratem k přirozenému světu (Lebenswelt) atp.

Média a jejich úloha jsou v této situaci velmi rozporuplná, o čemž autor velmi dobře ví. Jsou to totiž média, kdo podsunuje typ otevřenosti a platných horizontů mladým lidem i celému zbytku společnosti. Proto kolega Novák akcentuje potřebu odpovědnosti, vyvěrající přímo ze sebepoznání v podobě péče o duši ve všech třech jejích rozměrech, jak to známe z Platónových a Patočkových textů. Péče o vlastní duši, o polis a o kosmos jsou tedy základem jeho pojetí výchovy, což odpovídá Patočkově konceptu areté, jež není singulární ctností, ale schopností do každé jednotlivé životní situace vložit celek. Je to totiž celek, co je základem dokonalosti vychovaného člověka. Jde o odpovědnost nikoli jen za sebe, jak si to myslí dnes mnozí, ale jde o odpovědnost i za celou polis, i za celý kosmos.

Rigorózní práci doporučuji s dobrým svědomím k zahájení doktorského řízení a do rozpravy navrhuji tuto otázku. Jakou úlohu může ve společné Evropě představovat výchova patočkovského typu?

V Praze dne 20. 12. 2011

prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.